

BOPESI VIH NA NZELA YA MAKILA (Ekomami na Eleanor Turnbull)

Virus Immuno-déficient Humain (VIH), ezali nyama moke ya mabe oyo ekotaka na makila mpe na mayi misusu ya nzoto, ndakisa mayi ya momboto ya mobali mpe mayi ya nzoto ya mwasi.

Mwa nyama yango akotaka mpe alembisa mwa biteni mike ya kati ya nzoto ya moto CD4, mwa biteni yango (cellule) mizali makasi ya nzoto ya moto.

VIH nde elembisaka ba cellule ya moto, esilisaka basoda ya nzoto bokasi ya bobundi bitumba mpe kotelemela mikolobe oyo ewutaka libanda mpona ekota na kati ya nzoto, na yango, bokono nyoso oyo ekoki kokota na kati ya nzoto ya moto ekozala na bokasi ya koleka mpe ekoboma basoda ya nzoto.

Mwa nyama yango, na sima na ye kokota, lokola mpe nzoto ezali lisusu na basoda ya makasi te, yango ekokola kino ekokoma SIDA.

Yango ekoki kowumela na bomoyi molayi te na libanda ya nzoto ya moto.

Na yango, mpona kozwa mwa nyama yango, esengeli kaka makila to mayi ya kati ya nzoto na yo ekutana na oyo ya moto oyo azwami na nyama yango (VIH).

Mingi mingi, nyama yango (VIH), akotaka na nzoto ya moto na tango ya bosangisi nzoto kati bato mibale; mayi oyo ezalaka na nzoto ya mwasi to ya mobali yango nde efandisaka mwa nyama yango mpe ekabamaka epayi ya moninga na yo na ngonga ya bosangisi nzoto na bino.

Na yango esengeli kolata kapoti soki ozali kosangisa nzoto mpona kokima bokono ya SIDA.

Awa na makomi oyo tokotanga lolenge VIH epesamaka na nzela ya makila, bolukiluki etalisi ete pene na 5% kino 10% epesamaka na nzela oyo ya makila.

Lolenge ya bopesi VIH

Baye basalelaka makaya ya makasi na nzela ya misisa ya makila (IDUs), baye basalelaka makila bongo nde bazali liboso ya likama ya kozwa bokono mikolobe ya VIH. Kosombitinya tonga kati ya bato mibale, ngonga ya bosaleli makaya makasi na nzela ya misisa to na ngonga botubi tonga oyo moto mosusu asalela yango na lopitalo nde bizali kopesa pene pene ya 5% ya bopesi VIH. Lisanga monene ya mokili mbimba oyo etali makambo ya bokolongono ya nzoto (OMS) epesi banzela ya kolanda soki bato balingi kosombitinyana tonga, mbeli to eloko nyoso oyo ekoki kozokisa to pe ekoki kotobola nzoto; esengelami etokisama makasi koleka minuti tuku mibale (20) to pe koboma mikolobe na kosalela mayi ya javel.

Ndakisa bisaleli ya kotobola matoyi, kokata ngenga ya mobali, kokata nzoloko...

Mpona komibatela mpe koboya VIH; Mpona bato oyo basalelaka makaya makasi na nzela ya misisa ya makila (IDUs), OMS ezali kokanisa kosala tonga oyo bokasalelaka yango se mbala moko sima ebwakami (elingi koloba ete bakoki kosalela yango mbala mibale te) mpe bango nyoso bazala na makoki ya kozwa yango na bopete (na kokoso te), na esika ya kosombitinyana esengeli basalelaka mosusu ya sika oyo nayino basalela te.

Kozongisa makila to kosalela makila oyo ezali na sida ekoki kopesa yo VIH. Na bikolo ebele ya mokili, bakomi kotala na machine makila nyoso oyo bazwi epayi ya moto songolo soki ezali na VIH yambo na bango kosalela yango.

Nzoka, bikolo misusu ya mokili bazangi makoki wana ya kotala makila na machine.

Lisusu, bato oyo tokiki kokanisa ete bazalaki na bokutani na makila to na nzela mosusu ya bozwi SIDA (soki bamibatelaki te ndenge esengama epayi ya minganga)

esengeli na bango te bapesa makila, eteni moko ya nzoto na bango, epayi ya bato oyo bazali na bosenga; mpo na ete bakoki mpe kokaba mwa nyama yango epayi ya bato wana.

Botali makila na machine esali ete na bikolo ebele ya molongo ekitisi motuya ya bopesi VIH/SIDA na nzela ya makila. Atako bongo, baye bazali na nyama ya VIH, babatelami te na mibeko wana ya sika.

Na mboka chine, motuya ya bato oyo bazwi SIDA na nzela ya makila emati makasi. Bakomi ya zulunale the Economists balobi ete na ebandeli ya mibu 1990, bakalaka ya mboka bazali kotinda babola bateka makila na bango mpona babakisa mosolo na bozwi na bango oyo ezali moke.

Liboso, bato ya chine bazalaki kokanisa ete na tango bapesaka makila na bango, bokasi na bango esilaka. Pona kosunga bango na makanisi oyo bazalaki na yango likolo ya bopesi makila, na sima na bango kopesa makila minganga bazalaki kozongisa makila mosusu epayi ya moto oyo apesi kasi mbeba ezalaki mpo ete makila yango ezangamaki kotalama na machine mpona bayeba soki ezali na VIH oyo ewuti epayi ya bato bakeseni, yambo na bango kozongisa yango na nzoto.

Lolenge wana ememaki bato 55 000 bazwa VIH likolo ya 13 000 bato oyo bazwaki nyama ya VIH na etuka moko na nzela ya bozongisi kaka makila wana moko.

Mpona kopesa eyano na likama oyo ezali kosimba bokolongono ya bato ebele ya mboka, Bakonzi ya mboka bazwaki mokano ya kolandela na pene likambo yango mpe abandi kopesa bakisi (anti-retroviral) ya ofele epayi ya baye bazwa nyama na nzela ya bosaleli makaya makasi na nzela ya misisa ya makila.

Lolenge ya pwasa ya bozwi VIH (kasi esalemaka mingi mingi te)

Ba minganga to lofilime bakoki kozwa likama na tango bazali kosalela tonga to bisaleli mosusu oyo ekoki kozokisa (soki ezali na VIH) , motuya ekoki kozala na se ya 0,5%. Ata kutu soki elobami ete libaku ya kozwa nyama ezali moke, mwa miango

ya komibatela mpona bango ezali ete na sima na bango kosimba simba makila to kosalela bisaleli oyo ekoki kozokisa mpe kopesa nyama (VIH), esengeli komela kisi ya kotelemela SIDA.

.Tango tozali kobika elongo na bato ya VIH, Lisanga ya kotala bokono mpe ya kokebisa pona bokono ya VIH esengi na biso to landa mibeko oyo etiami pona kokima bokono yang onde ekosala ete tokitisa (tokutola) motuya ya bozwi VIH.

Kokutana na makila, ba mpota, pulu-pulu to kosanza oyo ezali na makila yango ekoki kopesa mikolobe ya SIDA.

Kozipa mpota na mwa elamba ya peto mpe lata ba gants ya ndembo to latex to mpe okoki kolata sasi na maboko ; manso wana bizali mikano ya komibatela mpona kozwa VIH te.

Mpe, moto nyoso esengeli na ye asukolaka maboko na ye malamo na tango nyoso akosilisa kosalela makila mpe esengeli koboya bizaleli lokola ; kokabola zileti na moto mosusu na mpe nzete ya mino.

Ba bizu to bipuepue ya mbote ezali likama oyo epesaka VIH te. Mingi mingi, toyebi ete bozwi VIH/SIDA na nzela ya bipuepue ezalaka penza mingi mingi te, mpo ete, bosangisi makila ezali te.

Ata bongo, na bilembo ya SIDA, tozali komona ; ba mpota na mbebo (bidjebo) mpe makila kobima na lino ya monoko.Nde na ngonga wana okoki kozwa SIDA.

Soki totali bandakisa oyo, Lisanga babengi (centre de prévention et de contrôle de maladie) na 1997 alakisaki na mokili ete, na sima ya boluki luki ya bato ya mayele ; VIH /SIDA epesamaki epayi ya moto moko na nzela ya bosui mino.

Kasi bandakisa misusu mizali kotalisa biso ete, bato mosusu basuaki bango kasi bazwaki VIH/SIDA. Esengeli na biso toyeba kolaba ete, VHI/SIDA epesamaka mpenza te na bosui mino. Esengeli na biso kosala keba na bosui mino manso oyo ezali kotika ba mpota minene, yango ekoki mpe kopesa VIH, nayango, esengeli kotinda moto nyoso oyo basui ye mino, epayi ya ba minganga mpona batala soki bokono ekoti to te.

Ba lolenge ya mabe ya kokanisa ndenge ya kozwa VIH

Koluka luka ya makasi esalemaki likolo ya bozwi VIH na nzela ya bosui mino to kosuwa ya banyama mike (ngungi, kinsekua,...) etalisami ete, moto moko te na ba mboka oyo banyama mike ezali mingi na mpe bato ya VIH, bazwi bokono ya SIDA na sima ya boswi ya ban yama yango.

Bato ya mayele balobi ete VIH epesamaka na nzela ya bosui ya banyama ya mike. Na yango oyo bango basuaka, atikaka mwa mayi moke na nzoto ya moto kasi batikaka makila te, yango wana , VIH epesamaka te.

Soyi ekoki kopesa bokono ya malaria na fièvre jaune kasi VIH te.

Lisusu, ata kutu VIH bakutaki yango na kati ya mayi ya miso, na motoki, na masuba, na miyoyo kasi moto moko te asila kozwa VIH na nzela na yango.

Lolenge ya komibatela.

Na malakisi oyo, bazali kolakisa biso ndenge nini esengeli kokima VIH mpe ndenge nini moto akoki kozwa yango.

Kobosana te ete , na ngonga oyo tozwi makila epayi ya moto mpona kozongisa yango epayi ya moto mosusu, esengeli kotala nayino yango malamumu soki ezali na ba soda oyo babundelaka nzoto na tango VIH ekotaka na nzoto (anticorps), yambo ya kotia yango na nzoto ya moto mosusu.

Ba tonga mpe bisaleli nyoso ya songe, esengeli ezala ya sika to pe etokisamaka na mayi ya moto makasi, bangonga ebele, mpe kolandisama mbela mpe mibeko ya kimonganga.

Ya liboso esengeli koyeba ete, bisaleli nyoso oyo ekoki kozokisa, kokata, kotobola mposo , esengeli etokisama makasi yambo ya kosalela yango lisusu (na nzoto na yo moko), to sima ya kosalela yango esengeli ebwakama yango na esika oyo

ebongisami mpona kobwaka yango. Yango mpe esengeli ezala mosika ya bana mpona basakana na yango te.

OMS mpe bamasanga mosusu ya molongo (mokili) bazali kosala lakasi mpona kosilisa bopalanganisi VIH epayi ya baye basalelaka diamba na misisa ya makila (IDHs). Na yango, batie ndolu (mabongisi) monene ya kopesa tonga oyo basalelaka yango se mbala moko, nyoso wana mpona ba tonga yango esengeli basalela yango lisusu te. Mabongisi yango ezali mpona kokata boyokani kati ya VIH, diamba ya misisa ya makila mpe bosangisi nzoto ezanga komibatela na mpe kindumba.

Bato ya diamba ya misisa babalukaka mingi na kosala kindumba pona ba misepelisa mpe bandumba bazali kobaluka koluka diamba mpona basala kindumba malamumu.

Lisanga oyo ezali kosala ete bato ebele bakabela bato misusu bokono ya VIH mpe bazali komatisa motuya ya bato ya bokono ya VIH na mboka.

Nazali kosukisa mateya oyo na kolobaka ete, 5-10% ya motuya ya bato ya SIDA na mokili ezali na nzela ya makila, yango wana esengeli na biso te kozwa na tina te likambo oyo mpe esengeli na biso totala malamo banzela nyoso oyo epesaka bokono ya VIH/SIDA.

Mibeko mpe lolenge ya kosalela oyo ezali kotinda bopalanganisi VIH na nzela ya makila esengeli etalema malamumu mpe kobongola yango soki ezali malamo te.

Traduit par Ado TSHIAMALA mirevcr@yahoo.fr